

UNIVERZITET U TUZLI
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

-IZVJEŠTAJ O REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA-

dr.sc. Meliha Bijedić
dr.sc. Lejla Kuralić-Čišić
dr.sc. Ranko Kovačević
dr.sc. Elvis Vardo

Tuzla, Juni 2015. godine

Ovo istraživanje je provedeno uz finansijsku podršku Lutrije BiH

Rezultati ovog istraživanja sastavni su dio znanstveno-istraživačkog i stručno primjenjivog projekta "Kockanje mladih u Hrvatskoj" koje se, uz finansijsku podršku Hrvatske Lutrije, od 2010. godine provodi na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a čiji je voditelj doc.dr.sc. Neven Ricijaš.

SADRŽAJ

Sažetak.....	4
1. Uvod.....	6
2. Metodologija.....	8
2.1. Uzorak.....	8
2.2. Instrumentarij.....	8
2.3. Postupak provedbe istraživanja.....	10
3. Rezultati.....	12
3.1. Navike kockanja adolescenata.....	12
3.1.1. Razlike po spolu.....	15
3.1.2. Razlike po gradovima.....	16
3.1.3. Razlike u odnosu na dob (razred kao kriterij).....	17
3.1.4. Zastupljenost problema ili štetnih psihosocijalnih posljedica kod mladih.....	23
3.1.5. Ozbiljnost problema vezanih uz kockanje (rizičnost kockanja).....	25
3.1.6. Razlike rizičnosti kockanja u odnosu na spol.....	26
3.1.7. Razlike u rizičnosti u odnosu na rad.....	26
4. Kockanje članova obitelji i bliskih prijatelja.....	28
4.1. Kockanje članova obitelji.....	28
4.1.1. Razlike u oblicima kockanja s obzirom na rizičnost problema i igranja s roditeljima.....	32
4.2. Kockanje bliskih prijatelja.....	34
5. Zaključak.....	36
6. Literatura.....	38

SAŽETAK

Istraživanje podržano od Lutrije BiH, pod nazivom „Obilježja kockanja srednjoškolaca u Sarajevu i Tuzli“ prvo je nacionalno istraživanje ove pojave u Bosni i Hercegovini. U istraživanju je sudjelovalo 1036 učenika, od prvog do završnog razreda gimnazijskog, stručnog i stručno-tehničkog srednjoškolskog programa.

Ovo istraživanje je sastavni dio znanstveno-istraživačkog i stručno primijenjivog projekta „Kockanje mladih u Hrvatskoj“ koji se od 2010. godine provodi na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Kako se radi o paralelnoj vrsti istraživanja, korišten je poseban instrumentarij, već primijenjen u Hrvatskoj u 7 gradova, dobrih metrijskih karakteristika, te pouzdan i valjan upravo za ispitivanje kockarskog ponašanja i s njime povezanih pojava.

Cilj ovog istraživanja bio je dobiti uvid u prevalenciju kockanja adolescenata u urbanim sredinama BiH, odnosno u njihove navike kockanja, te utvrditi udio adolescenata koji su u riziku razviti, ili su već razvili, probleme s kockanjem.

Iako zakonska regulativa zabranjuje igre na sreću osobama mlađim od 18 godina, iskustveni podaci i klinički rad, jasno upućuju na raširenost ove pojave te na pristupačnost i dostupnost kockarskih igara među mladima. Kockanjem smatramo svaku situaciju u kojoj se osoba kladi i/ili riskira novac ili nešto vrijedno kako bi mogla dobiti ili osvojiti neku drugu vrijednost.

Istraživanje je pokazalo da je 70% srednjoškolaca barem jedanput u životu kockalo. Mladi najčešće igraju sportske kladionice, kockaju na internetu za novac i igraju TV bingo, dok manje od desetine učenika odlazi u casino na sedmičnom nivou što nam govori o ozbiljnosti kockanja ove populacije.

Uočene su razlike u odnosu na spol. Muški adolescenti češće igraju one igre koje su rizičnije za kasnije probleme povezane s kockanjem (npr. sportska kladionica, automati, rulet, kartanje za novac, kladenje na virtualne utrke i sl.). –Također smo pronašli značajne razlike u odnosu na dob, ipak više kockaju stariji učenici, ali posmatrano na razini težine problema učenici koji imaju visok nivo problema najzastupljeniji su u drugim razredima.

S obzirom na to u kojoj mjeri osjećaju nepovoljne psihosocijalne posljedice svojih kockarskih aktivnosti, adolescenti su razvrstani u tri kategorije rizičnosti: (1) nepostojanje problema vezanih uz kockanje („zeleno svjetlo“ – 76,8%); (2) niska do srednja ozbiljnost problema („žuto svjetlo“ – 14,9%); (3) visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje („crveno svjetlo“ – 8,3%).

Dobili smo razlike o učestalosti igranja pojedinih igara na sreću s obzirom na kategorije rizičnosti, pogotovo kod kockarskih problema –koji doprinose razvoju problema. Mladi koji imaju ozbiljne probleme s kockanjem („crveno svjetlo“) puno češće igraju sportske kladionice, igre za novac na internetu, virtualne utrke i sl.

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Podatak da je gotovo trećina srednjoškolaca već razvilo niže do visoko ozbiljne probleme vezane uz kockanje alarmantan je i zabrinjavajući, posebno ako tome pridodamo činjenicu da se u kategorijama „žutog“ i „crvenog“ svjetla nalaze uglavnom muški adolescenti.

Ako tome pridodamo i to da je kockanje prisutno u obitelji adolescenata i da mladi često igraju igre na sreću zajedno sa roditeljima, čak trećina mladih igra bingo, ali je alarmantno da ih oko 13% igra sportske kladionice, te i da jedna trećina roditelja ima saznanja o kockanju svoje djece i ništa ne poduzimaju, govorimo o neophodnosti poduzimanja mjera preventivnog djelovanja.

Osim psihoedukativnih programa usmjerenih na mlade, njihove obitelji i stručnjake, sveobuhvatne preventivne strategije u području kockanja mladih, neophodno je raditi na javime politikama usmjerenim na zakonsko i šire društveno okruženje te načiniti smjernice za društveno odgovorno priređivanje igara na sreću kako bi se osigurali važni uvjeti za pozitivan razvoj djece i mladih.

1.UVOD

Kockanje ili kocka zajednički je naziv za skup raznovrsnih igara, ponašanja i aktivnosti, koje uključuju ulaganje novca, uz rizik i nadu u očekivanje pozitivnog ishoda, tj. igrač riskira i nada se da će povratiti uloženo ili dobiti više od toga. U smislu Zakona o igrama na sreću (Sl. novine BiH, br.1, 2002), učesnicima se pruža mogućnost sticanja dobitka u novcu, stvarima ili pravima, pri čemu krajnji rezultat igre ne ovisi o znanju ili umješnosti učesnika u igri, već od slučaja ili nekog neizvjesnog događaja.

Kockanje, iako predstavlja društvenu aktivnost čija je prvenstvena svrha zabava, sa sobom može donijeti različite rizike i poteškoće. Savremena inozemna istraživanja kockanja mladih govore nam u prilog raširenosti ove pojave, kao i brojnih nepovoljnih posljedica kockanja na psihosocijalno funkcioniranje adolescenata, ali i posljedica koje zahvataju cjelokupnu obitelj.

U Bosni i Hercegovini do sada nisu postojala sistematska i sveobuhvatna istraživanja navika kockanja mladih, dok nas iskustveni podaci, klinički rad s mladima koji manifestiraju poremećaje u ponašanju te medijska izvještavanja, jasno upućuju na raširenost ove pojave i na našim prostorima. Ovo istraživanje je prvo ovakve vrste u našoj zemlji.

Temeljni cilj ovog nacionalnog prevalencijskog istraživanja je sticanje uvida u prevalenciju aktivnosti kockanja srednjoškolaca, intenzitet raznih štetnih psihosocijalnih posljedica kao rezultat uključenosti u igre na sreću.

S obzirom na značaj ulaganja u istraživanja, kao i preventivne intervencije, u ovom području, prvenstveno s ciljem redukcije štetnih psihosocijalnih posljedica koje nastaju kao rezultat uključenosti u igre na sreću, s ciljem promoviranja pravilnog uključivanja i zaštite mladih kao vulnerabilne skupine, kao i u svrhu ulaganja resursa u društveno odgovorno priređivanje igara na sreću, u saradnji sa Lutrijom BiH prepoznat je značaj ovog istraživanja.

Znanstveno-istraživački projekt „Kockanje mladih u Bosni i Hercegovini“, kreiran je po modelu šireg znanstveno-istraživačkog i stručno primjenjivog projekta pod nazivom „Kockanje mladih u Hrvatskoj“ koji se od 2010. godine provodi u Hrvatskoj. Nositelj projekta

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

je Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, a voditelj je doc.dr.sc. Neven Ricijaš s Odsjeka za poremećaje u ponašanju. Regionalni nositelj projekta u Bosni i Hercegovini je Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli, a regionalni voditelj je doc.dr.sc. Meliha Bijedić (Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Univerziteta u Tuzli, Odsjek Poremećaji u ponašanju).

Projektni istraživački tim za Bosnu i Hercegovinu su, pored voditelja, činili su:

dr.sc. Ranko Kovačević, vanredni profesor, ERF Univerziteta u Tuzli, Odsjek poremećaji u ponašanju

dr.sc. Lejla Kuralić Čišić, viša asistentica ERF Univerziteta u Tuzli, Odsjek poremećaji u ponašanju

dr. sc. Elvis Vardo, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli, Odsjek Pedagogija-psihologija

Istraživanje je provedeno u 2 veća urbana središta u BiH (gradovi Sarajevo i Tuzla). U svakom gradu su ispitani učenici tri vrste škola (gimnazije, stručne četverogodišnje i zanatske trogodišnje škole), a po svakoj vrsti se obuhvatilo po dvije škole, u svakoj od prvog do završnog razreda.

U ovom izvještaju predstavljeni su prevalencijski rezultati učestalosti kockanja srednjoškolaca, kao i aktivnosti kockanja, uz intenzitet razvijenih štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja mladih u Bosni i Hercegovini.

2. METODOLOGIJA

2.1. Uzorak

Istraživanjem je obuhvaćen stratificirani i prigodni uzorak od ukupno 1036 učenika od prvog do završnog razreda različitih srednjoškolskih usmjerenja u dva bosanskohercegovačka grada i to Sarajevo (N=532) i Tuzla (N=504). Uzorak čini 50,3 % učenica i 49,7% učenika. Raspon dobi se kreće od 14 do 19 godina, sa prosječnom dobi učenika od 16 godina i 7 mjeseci. U istraživanje su uključeni učenici tri vrste srednjih škola. U pitanju su stručne škole, stručne tehničke škole i gimnazije. Posmatrano po razredima, najmanje je učenika prvih razreda (21%), dok je nešto veći procenat učešća ispitanika drugih (27,4%), trećih (27,5%) i četvrtih razreda (24%). U odabiru škola, vodilo se računa o njihovoj vrsti i tipu, tako da su uzorak škola sačinjavale slučajno odabrane gimnazije, stručne tehničke škole i stručne škole. U svakoj je školi, ponovo po slučaju odabran po jedan prvi, drugi, treći i četvrti razred (Tabela 1).

Tabela 1. Opis uzorka prema osnovnim sociodemografskim karakteristikama

Spol	Ženski = 521 (50,3%)		Muški = 515 (49,7 %)	
Razred	I = 218 (21%)	II = 284 (27,4 %)	III = 285 (27,5 %)	IV = 249 (24%)
Grad	Sarajevo = 532 (51,4 %)		Tuzla = 504 (48,6 %)	

2.2. Instrumentarij

S obzirom da je cilj istraživanja sticanje uvida u navike i rizičnost kockanja adolescenata iz urbanih sredina Bosne i Hercegovine, te u povezanost različitih obilježja mladih s njihovim problematičnim kockanjem, za provedbu ovog istraživanja korišteno je nekoliko instrumenata. Kako se radi o paralelnom instrumentariju konstruiranom u okviru projekta “Kockanje mladih u Hrvatskoj” (Ricijaš i sur., 2013), ovo istraživanje će u narednom razdoblju omogućiti neposrednu usporedbu rezultata između srednjoškolaca u Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

A. Navike kockanja

Dio upitnika kojim smo ispitali navike kockanja sadrži pitanja o vrstama i učestalosti igranja određenih igara na sreću. Zadatak sudionika bio je da za svaku igru označe jesu li je ikada u životu igrali (da/ne), te ukoliko jesu, koliko često to čine (svakodnevno – nekoliko puta sedmično – otprilike jednom sedmično – otprilike jednom mjesečno – jednom godišnje ili manje od toga).

Poseban set pitanja odnosi se specifično na igranje igara na sreću u poslovnica Lutrije BiH. Zadatak sudionika bio je označiti koliko su često unazad godinu dana igrali navedene igre (svakodnevno – nekoliko puta sedmično – otprilike jednom sedmično – otprilike jednom mjesečno – jednom godišnje ili manje od toga – nikada), zasebno za svaku od najpopularnijih igara Lutrije (jednokratne srećke, sportska kladionica i loto listići).

B. Rizičnost kockanja adolescenata

Kanadski upitnik kockanja adolescenata - CAGI (Tremblay, Stinchfield, Wiebe i Wynne, 2010) prvi je instrument konstruiran ciljno za procjenu rizičnosti kockanja adolescenata. Dosadašnja istraživanja podatke su prikupljala skalama koje su primarno konstruirane za odraslu populaciju, a potom modificirane za adolescente (npr. SOGS-RA i DSM-IV-J) što je u svakom slučaju bilo ograničenje pri interpretaciji podataka. U ovo istraživanje uvršten je dio instrumenta koji sadrži 24 čestice koje se raspoređuju na četiri faktora: psihološke posljedice kockanja, socijalne posljedice kockanja, financijske posljedice kockanja, te preokupacija i nedostatak kontrole. Ova četiri faktora daju četiri zasebna rezultata. Peti rezultat odnosi se na ukupnu mjeru rizičnosti, a sadrži 9 čestica koje pripadaju navedenim faktorima. Tim rezultatom dobivamo, nama najvrijedniji, podatak o rizičnosti kockanja i njime mjerimo ukupni intenzitet problema u tri kategorije:

1. **Nepostojanje problema vezanih uz kockanje – „green light“/zeleno svjetlo.**
2. **Niska do srednja ozbiljnost problema vezanih uz kockanje – „yellow light“/žuto svjetlo.**
3. **Visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje – „red light“/crveno svjetlo.**

Sudionici su na 24 pitanja odgovarali na četverostepenoj skali. Primjer čestica je „Koliko često si osjećao/la krivnju zbog količine novca izgubljenog kockanjem/klađenjem?“ (1- nikada, 2- ponekad, 3- većinu vremena, 4- gotovo uvijek) ili „Koliko često si posudio/la novac od obitelji, prijatelja ili drugih osoba za kockanje/ klađenje?“ (1- nikada, 2- jedan do tri puta, 3- četiri do šest puta, 4- sedam ili više puta). Iz navedenih primjera vidljivo je da se

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

rizičnost kockanja adolescenata prvenstveno procjenjuje kroz ozbiljnost posljedica koje ono ima na psihosocijalno funkcioniranje mlade osobe, a ne isključivo kroz intenzitet kockanja i navike vezane uz kockarske aktivnosti.

C. Kockanje članova obitelji i bliskih prijatelja

Jedan od važnih rizičnih faktora za kockanje adolescenata, između ostalog je i kockanje osoba iz njihove bliske okoline, te smo stoga u upitnik uvrstili i pitanja vezana uz navike kockanja članova obitelji i bliskih prijatelja.

- Pitanja vezana uz kockanje bliskih prijatelja
 - „Sada se prisjeti 4 svoja najbliža prijatelja/prijateljice. Prema Tvojim saznanjima, koliko često barem jedan/jedna od njih igra navedene igre na sreću?“
(navedene su sportske kladionice, automat klubovi, rulet u casinu, te internet kockanje, a sudionici odgovaraju na četverostepenoj skali nikad - jednom godišnje ili manje od toga – otprilike jednom mjesečno – otprilike jednom sedmično – nekoliko puta sedmično - svakodnevno).
- Pitanja vezana uz kockanje članova obitelji
 - „Igraju li članovi Tvoje obitelji neke igre na sreću?“ (sportske kladionice, igre na automatima, rulet u casinu, internet kockanje, loto, srećke; sudionici odgovaraju sa „da“ ili „ne“ za majku, oca i brata/sestru).
 - „Znaju li Tvoji roditelji da ponekad kockaš?“ („da“ ili „ne“).
 - „Kockaš li se Ti ponekad sa svojim roditeljima na sljedećim igrama?“ (sportske kladionice, igre na automatima, rulet u casinu, internet kockanje, loto, srećke; adolescenti odgovaraju s „da“ ili „ne“)

D. Osnovni podaci o sudionicima

Uz navedeno, prikupili smo i podatke o osnovnim sociodemografskim obilježjima sudionika - spol, dob, vrsta škole i razred.

2.3. Postupak provedbe istraživanja

Istraživanje je provedeno grupno, u školama koje učenici pohađaju. Ispunjavanje upitnika bilo je anonimno, po principu „papir – olovka“ te je trajalo jedan školski sat, tj. 45 minuta. Svi sudionici bili su usmeno upoznati s osnovnim ciljem istraživanja te su se u potpunosti

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

poštivala načela Etičkog kodeksa istraživanja o djeci i sa djecom u BiH (2013). Učenici su usmenim pristankom prihvatili sudjelovati u istraživanju, a mogli su odustati u bilo kojem trenutku.

3. Rezultati

3.1. Navike kockanja adolescenata

Kockanje se smatra aktivnošću u kojoj uopšteno smatramo da ulaganje nečeg vrijednog u određeni događaj može rezultirati boljim ili povoljnijim ishodom. Drugim riječima kazano, kada se osoba kocka i/ili rizikuje novac ili nešto vrijedno kako bi mogla dobiti ili osvojiti neku drugu vrijednost. Kockanje adolescenata je relativno neistraženo područje, a da bismo adekvatnije razumjeli taj fenomen, neophodno je ostvariti uvid u određene fenomenološke karakteristike kao što su navike i učestalost kockanja, kao i eventualne razlike u odnosu na spol, dob, mjesto prebivališta.

U ovom smo istraživanju to ispitali Upitnikom navika kockanja, kojim je dobijen podatak da **je 69,3 % srednjoškolaca iz Sarajeva i Tuzle kockalo barem jednom u životu.**

Ovaj podatak govori u prilog pretpostavci da je kockanje, iako u Bosni i Hercegovini za osobe ispod 18. godina ilegalno, maloljetnicima (koji čine većinu uzorka) vrlo dostupno i pristupačno.

70 % srednjoškolaca iz urbanih sredina u FBiH kockalo je barem jednom u životu.

U tabelama 2. i 3. je prikazano koliko je učenika iz dva najveća grada u FBiH barem jednom u životu igralo pojedine igre na sreću, te koliko to često čine.

Ako pažljivo analiziramo ove dvije tabele tj. njihov prvi dio u kojem je prikazana distribucija odgovora na pitanje jesu li ikada igrali pojedine igre na sreću (da/ne), možemo vidjeti da su najzastupljenije jednokratne srećke (41,9%), zatim sportska kladionica Lutrije BiH (36,1%), sportske kladionice (34%), kao i TV Bingo (29,5%). Nije zanemariv procenat ni igranja Loto listića (24,6%).

Najmanje su zastupljeni rulet sa krupijeom (2,5%), elektronski rulet (3,1%), klađenje na različite izbore (4%) i kartaške igre u casinu (4,7%). Opravdano pretpostavljamo da su te aktivnosti manje dostupne ili manje zanimljive adolescentima. Klađenje na izbore (npr. Oscar, Eurosong, izbori ljepote...), iako suštinski slično sportskom klađenju, u našoj kulturi nije

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

toliko popularno, a događaji na koje se ovdje pojedinac kladi nisu svakodnevni, a ni zanimljivi mlađoj populaciji u odnosu na sportske utakmice.

Manja zastupljenost ruleta (sa i bez krupijea) kao i kartaških igara u casinu možemo objasniti činjenicom da su casina maloljetnicima ipak manje pristupačna nego npr. sportske kladionice, pa igranje tih igara pretpostavlja ozbiljniju namjeru za kockanjem.

Za kvalitetu sticanja uvida u navike kockanja, uz podatak kockaju li mladi uopšte, bitna je i informacija koliko često to čine. Podsjećamo, zadatak ispitanika je bio, ukoliko su na pojedinoj igri odgovorili da su je barem jednom igrali u životu, da označe koliko često to rade. Pregledom tabela 2. i 3. u kojima je prikazana učestalost kockanja adolescenata, uočavamo da oni najčešće (jednom sedmično ili češće od toga) igraju sljedeće igre na sreću:

- **Sportske kladionice** - **13,8 %**
- **Internet kockanje za novac** - **6,1 %**
- **TV Bingo** - **5,9 %**

Ove pokazatelje treba posmatrati u kontekstu ukupnog broja učenika koji su barem jednom u životu igrali navedene igre. Tako se 34 % učenika kladilo na sportske rezultate, a iz te grupe njih 13,8 % to rade minimalno jednom sedmično. S druge strane, igre u casinu (bingo, rulet, kartaške igre) igralo je 17,4 % učenika, a od tog broja njih 7,1% to čine barem jednom sedmično. Nešto manje od desetine tih učenika odlaze u casino na sedmičnom nivou, što govori o ozbiljnosti kockanja te manje grupe adolescenata.

Tabela 2. Prikaz apsolutnih i relativnih frekvencija odgovora na pitanje o igranju pojedinih igara na sreću (Lutrijske igre) (N=1036)

UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)

IGRE NA SREĆU	Ne	Da	Svako dnevno	Nekoliko puta sedmično	Otprilike jednom sedmično	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Loto listići	781 (75,4%)	255 (24,6%)	6 (0,6%)	20 (1,9%)	18 (1,7%)	60 (5,8%)	151 (14,6%)
TV Bingo	627 (60,5%)	409 (29,5 %)	5 (0,5%)	14 (1,4%)	41 (4%)	80 (7,7 %)	269 (26%)
Jednokratne srećke	602 (58,1%)	434 (41,9%)	6 (0,6%)	20 (1,9%)	20 (1,9%)	97 (9,4 %)	291 (28,1%)
Sportska kladionica Lutrije BiH	662 (63,9%)	374 (36,1 %)	35 (3,4%)	62 (6%)	33 (3,2%)	60 (5,8%)	95 (9,2%)

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Tabela 3. Prikaz apsolutnih i relativnih frekvencija odgovora na pitanje o igranju pojedinih igara na sreću (N=1036)

IGRE NA SREĆU	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)						
	Ne	Da	Svako-dnevno	Nekoliko puta sedmično	Otprilike jednom sedmično	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Sportske kladionice	684 (66%)	352 (34%)	29 (2,8%)	71 (6,9%)	42 (4,1%)	97 (9,4%)	113 (10,9%)
Bingo u kasinu	962 (92,9%)	74 (7,1%)	9 (0,9%)	14 (1,4%)	8 (0,8%)	12 (1,2%)	31 (3%)
Igre na automatima (npr. jednoruki Jack i sl.)	974 (94%)	62 (6%)	3 (0,3%)	8 (0,8%)	5 (0,5%)	16 (1,5%)	30 (2,9%)
Elektronski rulet (bez djelatelja žetona, tj. croupiera)	1004 (96,9%)	32 (3,1%)	2 (0,2%)	6 (0,6%)	4 (0,4%)	6 (0,6%)	14 (1,4%)
Rulet (sa djelateljem žetona, tj. krupijeom)	1010 (97,5%)	26 (2,5%)	2 (0,2%)	5 (0,5%)	2 (0,2%)	3 (0,3%)	14 (1,4%)
Kartaške igre u kasinu (Poker, Black-Jack) s djelateljem	987 (95,3%)	49 (4,7%)	9 (0,9%)	7 (0,7%)	3 (0,3%)	10 (1%)	20 (1,9%)
Virtuelne trke konja (i slične igre)	960 (92,7%)	76 (7,3%)	8 (0,8%)	12 (1,2%)	14 (1,4%)	18 (1,7%)	24 (2,3%)
Klađenje na različite izbore (npr. Oscar, Eurosong i sl)	995 (96%)	41 (4%)	4 (0,4%)	6 (0,6%)	4 (0,4%)	3 (0,3%)	24 (2,3%)
Internet kockanje (bilo koja igra za novac na internetu)	930 (89,8%)	106 (10,2%)	12 (1,2%)	25 (2,4%)	26 (2,5%)	23 (2,2%)	20 (1,9%)

Kockanje adolescenata se po svojim karakteristikama razlikuje od kockanja odraslih osoba, što ne iznenađuje ako se uzmu u obzir razvojne specifičnosti adolescentske dobi. Analizom istraživanja kockanja mladih u svijetu, može se uočiti da se stopa problematičnog kockanja adolescenata kreće od 4 do 8% u usporedbi s 1 do 3% u populaciji odraslih osoba. Treba napomenuti da su to maloljetnici s već razvijenim ozbiljnim adverzivnim, kompulzivnim i

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

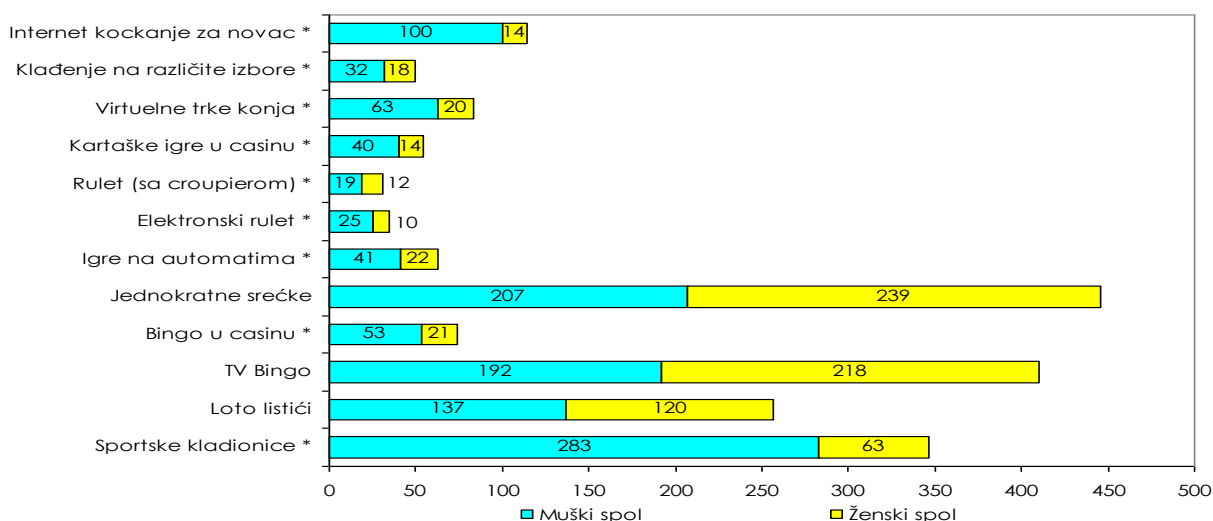
patološkim obrascima kockanja. U riziku za razvoj problema je čak 10 do 14% adolescenata što je također zabrinjavajuć podatak koji ukazuje da i prema toj populaciji treba usmjeriti preventivne i tretmanske intervencije (Shaffer i Hall, 1996., prema Haroon, Derevensky i Gupta, 2003.).

3.1.1. Razlike po spolu

Uvriježeno mišljenje o nekim karakteristikama kockanja jeste da je ono prvenstveno muški fenomen, te da muškarci i žene imaju različite preferencije u pogledu odabira igara. Istraživanja koja su ranije provedena sa sličnom tematikom su većinom potvrđivala ove pretpostavke utemeljene na spolu. Slični rezultati su dobijeni i u našem istraživanju.

Razlike s obzirom na spol (Slika 1.) postoje razlike kod većine igara na sreću (sportske kladionice, bingo u casinu, igre na automatima, rulet sa/bez krupijea, kartaške igre u casinu, virtuelne trke konja, klađenje na različite izbore, internet kockanje) na način da su ih mladići u većoj mjeri igrali. Bitno je imati na umu da se većina tih aktivnosti svrstava u grupu igara koje smatramo rizičnijima za razvoj problema vezanih uz kockanje.

Od ispitanih igara na sreću, mladići i djevojke ne razlikuju se kod kockarskih aktivnosti kao što su Loto, TV Bingo i jednokratne srećke. Ove igre su manje rizične i u pravilu ostaju zabava i razonoda za igrače.

* $p < 0,05$

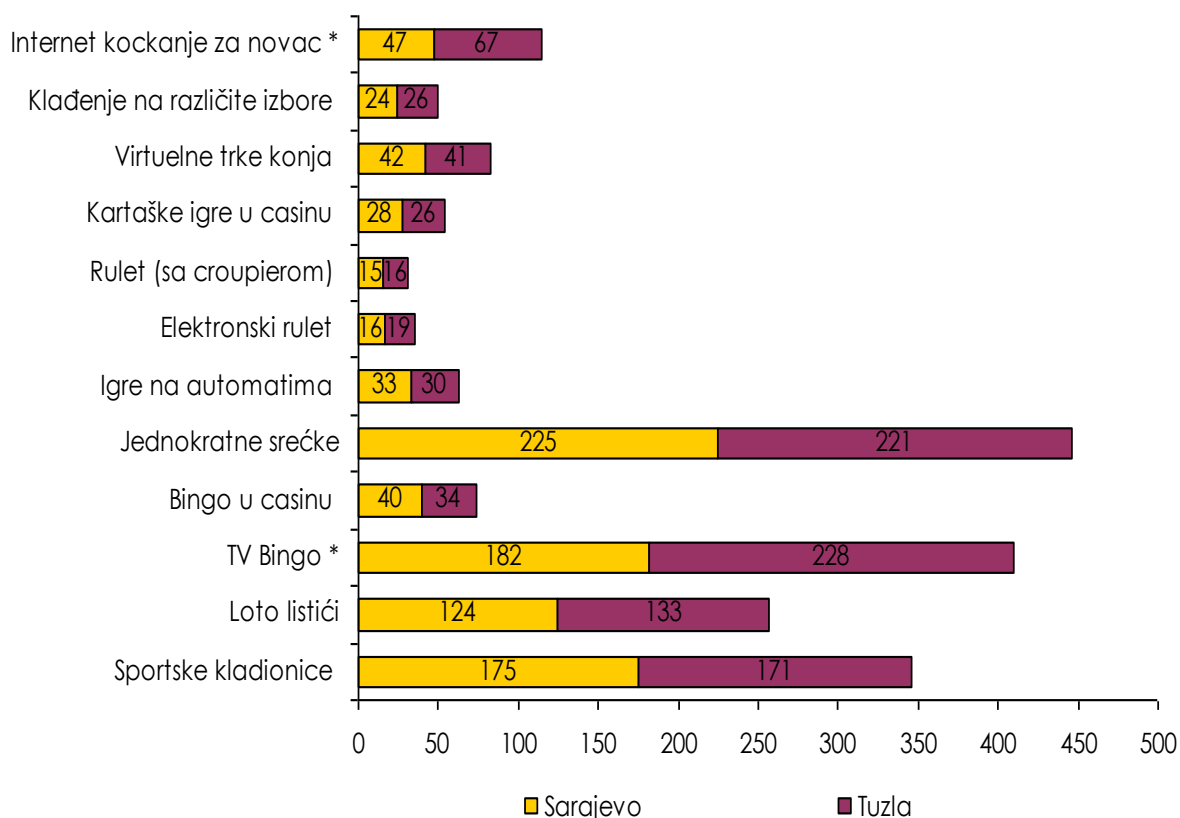
Slika 1. Grafički prikaz razlika u navikama kockanja s obzirom na spol

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

3.1.2. Razlike po gradovima

Gledajući dobijene rezultate u navikama kockanja s obzirom na grad u kojem je vršeno ispitivanje, možemo reći da su primjećene određene razlike u pogledu igranja određenih igara na sreću (Slika 2).

Ispostavilo se da su ispitanici koji dolaze iz Sarajeva, u odnosu ispitanike iz Tuzle, rjeđe igrali TV Bingo, te se nešto rjeđe odlučuju na kockanje putem Interneta. Poredeći učestalost igranja ostalih igara na sreću (sportske kladionice, Loto, bingo u casinu, igre na automatima, rulet sa/bez krupijea, kartaške igre u casinu, virtuelne trke konja, klađenje na različite izbore i jednokratne srećke) možemo zaključiti da nema razlika u učestalosti igranja s obzirom na grad iz kojeg dolaze ispitanici.

** $p < 0,05$

Slika 2. Grafički prikaz razlika u navikama kockanja s obzirom na grad

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

3.1.3. Razlike u odnosu na dob (razred kao kriterij)

Do sada navedeni podaci ukazuju na veliku participaciju adolescenata u različitim kockarskim aktivnostima. S obzirom da su u istraživanje uključeni mladi od prvog do završnog razreda srednje škole, svakako je riječ o izuzetno mladoj populaciji. No, posebno nas je zanimalo kakva je distribucija odgovora s obzirom na razred očekujući da stariji srednjoškolci ipak nešto više sudjeluju u igrama na sreću, pogotovo uzmemo li u obzir da je dio učenika četvrtih razreda već punoljetan (Tabela 4).

Tabela 4. Prikaz frekvencija odgovora o učestalosti igranja pojedinih igara na sreću s obzirom na dob (% po kategoriji razred)

	Razred	Nikada	Jednom godišnje ili manje	Jednom mjesečno	Jednom sedmično	Nekoliko puta sedmično	Svakodnevno
SPORTSKE KLADIONICE	I	75,7	10,1	6,4	1,8	5,5	0,5
	II	65,1	9,5	8,8	5,6	6,3	4,6
	III	64,9	10,9	10,5	3,5	7,4	2,8
	IV	59,8	13,3	11,2	4,8	8,0	2,8
LOTO	I	81,2	11,9	5,5	0,9	0,5	-
	II	71,1	14,1	8,8	2,5	2,5	1,1
	III	76,1	15,4	4,6	1,4	2,1	0,4
	IV	74,3	16,5	4,0	2,0	2,4	0,8
TV BINGO	I	72,0	19,7	6,0	2,3	-	-
	II	53,2	27,8	9,2	5,3	3,5	1,1
	III	62,5	26,0	7,4	3,2	1,1	-
	IV	56,6	29,3	8,0	4,8	0,4	0,8
BINGO U CASINU	I	96,8	2,3	-	-	0,9	-
	II	93,0	2,8	1,8	-	1,4	1,1
	III	94,0	1,1	1,4	1,4	1,4	0,7
	IV	88,0	6,0	1,2	1,6	1,6	1,6
JEDNOKRATNE SREĆKE	I	68,8	20,6	7,8	0,9	1,8	-
	II	50,7	26,4	15,1	4,2	2,5	1,1
	III	56,8	33,3	6,3	1,4	1,8	0,4
	IV	58,6	30,5	7,6	0,8	1,6	0,8

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

	Razred	Nikada	Jednom godišnje ili manje	Jednom mjesečno	Jednom sedmično	Nekoliko puta sedmično	Svakodnevno
IGRE NA AUTOMATIMA	I	96,3	2,8	0,5	0,5	-	-
	II	93,0	2,5	2,1	0,7	1,1	0,7
	III	95,4	1,4	1,1	0,7	1,4	-
	IV	91,6	5,2	2,4	0,4	-	0,4
ELEKTRONSKI RULET	I	98,6	1,4	-	-	-	-
	II	97,2	0,4	0,7	0,7	0,7	0,4
	III	96,1	1,4	0,7	0,7	1,1	-
	IV	96,0	2,4	0,8	0,4	-	0,4
RULET (s croupierom)	I	98,2	1,4	-	-	0,5	-
	II	97,2	1,4	0,4	0,4	0,4	0,4
	III	96,8	1,1	0,7	0,4	1,1	-
	IV	98,0	1,6	-	-	-	0,4
KARTAŠKE IGRE U CASINU	I	96,8	1,4	1,4	-	-	0,5
	II	95,4	1,8	0,4	-	1,1	1,4
	III	94,4	2,1	1,1	1,1	1,4	-
	IV	94,8	2,4	-	1,2	-	1,6
VIRTUELNE UTRKE KONJA I SLIČNE IGRE	I	95,4	3,7	-	0,9	-	-
	II	90,1	1,4	3,5	1,8	1,4	1,8
	III	93,0	1,4	2,1	-	1,8	0,4
	IV	92,8	3,2	1,6	1,2	0,4	0,8
KLAĐENJE NA RAZLIČITE IZBORE	I	96,3	2,8	0,5	-	0,5	-
	II	96,5	1,8	0,4	0,4	0,7	0,4
	III	94,7	2,8	0,4	0,7	1,1	0,4
	IV	96,8	2,0	-	0,4	-	0,8
INTERNET KOCKANJE (bilo koja igra za novac na internetu)	I	96,3	0,5	1,8	0,9	-	0,5
	II	89,1	2,1	2,1	3,2	2,5	1,1
	III	88,4	2,5	1,8	3,5	3,5	0,4
	IV	86,3	2,4	3,2	2,0	3,2	2,8
LUTRIJSKE KLADIONICE	I	71,6	7,3	2,8	2,3	3,2	2,8
	II	60,9	11,3	7,7	3,9	5,6	4,2
	III	61,8	8,1	6,0	2,8	7,7	2,1
	IV	63,1	9,6	6,0	3,6	6,8	4,4

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Pogledamo li postotke u tabeli 4. u kojoj su prikazani odgovori o učestalosti igranja pojedinih igara na sreću s obzirom na razred koji učenici pohađaju vidjet ćemo da se participacija učenika u lutrijskim igrama na sreću povećava prema završnim razredima. To je posebno vidljivo kod lutrijskih kladionica, lota i sportskih kladionica, dok je samo kod jednokratnih srećki i tv binga situacija drugačija. Oni su većinom zastupljeniji među učenicima nižih razreda, koji imaju 14 ili 15 godina, te je za pretpostaviti da su to igre koje su toj populaciji zanimljivije, ali i pristupačnije, od npr. sportskih kladionica.

Sveukupno posmatrano, najzastupljenije su Sportske kladionice, tj. tu dobivamo najveću frekvenciju odgovora “svakodnevno” i “nekoliko puta sedmično”. Tako sportsku kladionicu u poslovnicaama lutrije Bosne i Hercegovine svakodnevno/nekoliko puta sedmično uplaćuje čak 36,8 učenika srednjih škola Sarajeva i Tuzle, odnosno 6% učenika prvih razreda, 9,8% učenika drugih razreda, 9,8 % učenika trećih razreda i 11,2% učenika četvrtih razreda. Ovi nam podaci ukazuju na veći intenzitet igranja upravo te igre na sreću u poslovnicaama Lutrije Bosne i Hercegovine. Rezultat je očekivan uzmemo li u obzir činjenicu da je klađenje na sportske rezultate jedna od mladima najprivlačnijih igara na sreću, dok 9% adolescenata svakodnevno/ nekoliko puta u toku sedmice igra jednokratne srećke.

Čak 22,5 % adolescenata svakodnevno/nekoliko puta sedmično ili otprilike jednom sedmično igra TV bingo, dok 13,6% adolescenata –svakodnevno/nekoliko puta sedmično ili otprilike jednom sedmično -igra lota.

Provedenim Kruskal-Wallisovim testom (Tabela 5) provjerili smo razlike u učestalosti igranja pojedinih igara na sreću s obzirom na razred. Važno je napomenuti da smo u ovu obradu uključili samo one koji su barem jednom u životu –igrali neku od igara na sreću, te koji su barem jednom unazad godinu dana igrali pojedinu igru na sreću u poslovnicaama Lutrije Bosne i Hercegovine u gradovima Sarajevu i Tuzli. Došli smo do pokazatelja postoje razlike u učestalosti kockanja s obzirom na razred kod sljedećih igara na sreću:

- 1. Sportske kladionice**
- 2. TV bingo**
- 3. Bingo u casinu**
- 4. Jednokratne sreće**
- 5. Internet kockanje**

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Tabela 5. Razlike u učestalosti kockanja s obzirom na razred (N=1036), X², Kruskal-Wallis test

	Razred	N	RANG	X ²	p
SPORTSKE KLADIONICE	I	218	463,33	14,69	,002
	II	284	527,99		
	III	285	524,41		
	IV	249	549,21		
	Ukupno	1036			
LOTO	I	218	486,53	8,37	,037
	II	284	544,29		
	III	285	513,09		
	IV	249	523,27		
	Ukupno	1036			
TV BINGO	I	218	455,15	23,58	,000
	II	284	564,31		
	III	285	505,24		
	IV	249	536,89		
	Ukupno	1036			
BINGO U KASINU	I	218	497,83	14,55	,002
	II	284	518,01		
	III	285	512,84		
	IV	249	543,63		
	Ukupno	1036			
JEDNOKRATNE SRECKE	I	218	463,22	21,19	,000
	II	284	571,38		
	III	285	515,78		
	IV	249	509,70		
	Ukupno	1036			
AUTOMATI	I	218	506,18	6,22	,100
	II	284	524,32		
	III	285	511,44		
	IV	249	530,73		
	Ukupno	1036			
ELEKTRONSKI RULET	I	218	509,50	3,50	,319
	II	284	517,24		
	III	285	522,53		
	IV	249	523,20		
	Ukupno	1036			
RULET	I	218	514,96	1,29	,721
	II	284	520,11		
	III	285	521,92		
	IV	249	515,85		
	Ukupno	1036			
KAR KASIN	I	218	510,53	1,76	,622
	II	284	517,87		
	III	285	523,02		
	IV	249	521,02		
	Ukupno	1036			

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

	Razred	N	RANG	X ²	p
VIRTUAL	I	218	503,53	5,60	,132
	II	284	532,16		
	III	285	517,19		
	IV	249	517,53		
	Ukupno	1036			
KLAĐENJE NA RAZLIČITE IZBORE	I	218	516,86	1,84	,612
	II	284	516,30		
	III	285	525,31		
	IV	249	514,65		
	Ukupno	1036			
INTERNET KOCKANJE	I	218	484,16	14,42	,002
	II	284	521,97		
	III	285	525,32		
	IV	249	536,80		
	Ukupno	1036			
LUTRIJSKE KLADIONICE	I	196	427,14	12,17	,006
	II	266	495,61		
	III	252	475,03		
	IV	233	487,64		
	Ukupno	947			

Tabela 5. pokazuje koji se razredi razlikuju u intenzitetu igranja igara na sreću. Zanimljivo, potvrdilo se da su razlike značajne (Monte Carlo testiranje značajnosti) na način da je klađenje u Sportskim kladionicama zastupljenije među učenicima četvrtih razreda, u odnosu na učenike prvih, drugih i trećih razreda, zatim da je igranje TV binga zastupljenije među učenicima prvih i drugih razreda (i to učenica), u odnosu na učenike trećih i četvrtih razreda. Što se tiče igranja Binga u casinu, zanimljivo je da se učenici četvrtih i prvih razreda više klade u odnosu na učenike drugih i trećih razreda. Jednokratne srećke više igraju učenici drugih razreda u odnosu na ostale razrede i putem interneta za novac, kockaju se više učenici četvrtih razreda u odnosu na učenike, prvih, drugih i trećih razreda.

Smatrali smo značajnim prikazati i procentualnu zastupljenost adolescenata koji su odgovorili da su barem jednom u životu igrali navedene kockarske igre s obzirom na razred koji pohađaju. Očekivano, nešto veći broj onih koji su bar jednom igrali igre na sreću je u četvrtom razredu srednje škole (Tabela 6).

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Tabela 6. Udio adolescenata koji su bar jednom kockali s obzirom na razred

RAZRED	NIKADA	BAREM JEDANPUT
I	43,1 %	56,9 %
II	28,2 %	71,8 %
III	30,9 %	69,1 %
IV	22,5 %	77,5 %

Promatrano na razini težine problema u tabeli 7. možemo primijetiti da su učenici koji imaju visok nivo problema najzastupljeniji u drugim razredima, dok su učenici sa niskom do srednjom razinom problema najzastupljeniji u trećim razredima.

Tabela 7. Izraženosti problema igranja igara na sreću s obzirom na dob

		razred				ukupno	F	p	
		I	II	III	IV				
Kategori- zacija GPSS	zeleno	N	143	193	162	148	646	7,588	,001
	svjetlo	%	22,1	29,9	25,1	22,9	100,0		
	žuto	N	23	35	53	43	154		
	svjetlo	%	14,9	22,7	34,4	27,9	100,0		
	crveno	N	8	31	24	23	86		
	svjetlo	%	9,3	36,0	27,9	26,7	100,0		
Ukupno		N	174	259	239	214	886		
		%	19,6	29,2	27,0	24,2	100,0		

Rezultati Scheffe testa (Tabela 8) pokazuju, kada govorimo o stepenu rizičnosti, da su najveće razlike uočene između učenika koji se nalaze u grupi niske do srednje rizičnosti i učenika kod kojih ne postoji problem.

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Tabela 8. Razlike post hoc testa s obzirom na stepen učestalosti problema, u odnosu na stepen rizičnosti

(I)Kategorizacija GPSS	(J)Kategorizacija GPSS	M (I-J)	SD	p
zeleno svjetlo	žuto svjetlo	-,315*	,091	,003
	crveno svjetlo	-,271	,117	,069
žuto svjetlo	zeleno svjetlo	,315*	,091	,003
	crveno svjetlo	,043	,137	,951
crveno svjetlo	zeleno svjetlo	,271	,117	,069
	žuto svjetlo	-,043	,137	,951

3.1.4. Zastupljenost problema ili štetnih psihosocijalnih posljedica kod mladih

Kockanje je aktivnost čija su glavna obilježja preuzimanje rizika i traženje uzbuđenja, o čemu su pisali mnogi autori (Derevensky i Gupta, 1997., prema Hardoon, Derevensky i Gupta, 2003). S pretpostavkom da su adolescenti u većem riziku za uključivanje u aktivnosti kockanja i za razvoj problema s kockanjem načinili smo analizu zastupljenosti psihosocijalnih posljedica kod mladih s obzirom na učestalost igranja (kockanja) pojedinih igara (Tabela 9).

Tabela 9. Zastupljenost štetnih psihosocijalnih posljedica kod mladih

VRSTA IGRE	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)		
	Nikada	Povremeno	Redovito
SPORTSKE KLADIONICE			
Nepostojanje problema	77,9	18,0	4,2
Niska do srednja ozbiljnost problema	21,4	44,2	34,4
Visoka ozbiljnost problema	10,5	22,1	67,4
LOTO			
Nepostojanje problema	77,6	21,1	1,4
Niska do srednja ozbiljnost problema	67,5	20,8	11,7
Visoka ozbiljnost problema	55,8	25,6	18,6
TV BINGO			

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Nepostojanje problema	61,6	35,1	3,3
Niska do srednja ozbiljnost problema	55,2	31,2	13,6
Visoka ozbiljnost problema	47,7	33,7	18,6
BINGO U CASINU			
Nepostojanje problema	96,1	2,9	,9
Niska do srednja ozbiljnost problema	88,3	5,2	6,5
Visoka ozbiljnost problema	73,3	11,6	15,1
JEDNOKRATNE SREĆKE			
Nepostojanje problema	58,2	38,7	3,1
Niska do srednja ozbiljnost problema	53,2	38,3	8,4
Visoka ozbiljnost problema	44,2	41,9	14,0
IGRE NA AUTOMATIMA			
Nepostojanje problema	96,6	2,9	0,5
Niska do srednja ozbiljnost problema	91,6	7,1	1,3
Visoka ozbiljnost problema	73,3	14,0	12,8
ELEKTRONSKI RULET			
Nepostojanje problema	98,3	1,4	0,3
Niska do srednja ozbiljnost problema	96,8	1,9	1,3
Visoka ozbiljnost problema	83,7	7,0	9,3
RULET (S KRUPJEOM)			
Nepostojanje problema	98,9	0,9	0,2
Niska do srednja ozbiljnost problema	96,1	3,2	0,6
Visoka ozbiljnost problema	87,2	4,7	8,1
KARTAŠKE IGRE U CASINU			
Nepostojanje problema	97,7	2,0	0,3
Niska do srednja ozbiljnost problema	92,2	4,5	3,2
Visoka ozbiljnost problema	76,7	9,3	14,0
VIRTUALNE UTRKE KONJA I SLIČNE IGRE			
Nepostojanje problema	96,6	2,6	,8
Niska do srednja ozbiljnost problema	86,4	9,1	4,5
Visoka ozbiljnost problema	65,1	10,5	24,4
KLADENJE NA RAZLIČITE IZBORE			
Nepostojanje problema	97,7	2,0	,3

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

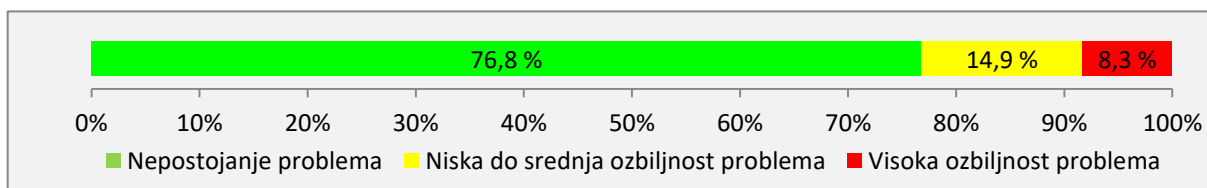
Niska do srednja ozbiljnost problema	94,2	5,2	,6
Visoka ozbiljnost problema	82,6	4,7	12,8
INTERNET KOCKANJE (BILO KOJA IGRA ZA NOVAC NA INTERNETU)			
Nepostojanje problema	96,0	2,8	1,2
Niska do srednja ozbiljnost problema	76,6	9,1	14,3
Visoka ozbiljnost problema	51,2	11,6	37,2

Deskriptivni podaci prikazani u tabeli 9. pokazuju razlike o učestalosti igranja pojedinih igara na sreću s obzirom na kategorije rizičnosti. Dobili smo značajne razlike na svim vrstama kockanja, pogotovo kod kockarskih igara koje doprinose razvijanju problema. Mladi koji imaju ozbiljne probleme s kockanjem (“**crveno svjetlo**”) puno češće igraju sportske kladionice, internet kockanje (bilo koja igra za novac na internetu), virtuelne utrke konja i slične igre.

3.1.5. Ozbiljnost problema vezanih uz kockanje (rizičnost kockanja)

Ukupna mjera rizičnosti dobiva se putem 9 čestica koje govore o tome koliko često se adolescent osjeća loše zbog načina na koji se kocka ili kladi, koliko često je osjećao da ima problema sa kockanjem, da li je odustao od nekih slobodnih aktivnosti zbog kockanja, koliko često je propustio druženje s prijateljima ili je skrivao svoje kockanje od članova porodice. Zatim koliko često je novac namijenjen za druge stvari trošio za kockanje ili vraćanje dugova, koliko često je ukrao novac, te na kraju koliko često je planirao kockarske aktivnosti i koliko često se vraćao drugi dan kako bi pokušao vratiti novac izgubljen kockanjem.

Rezultati pokazuju da na razini cijelog uzorka 76,8 % učesnika ulazi u skupinu adolescenata koji nisu razvili nikakve problem vezane uz kockanje, dok je 14,9 učesnika u skupini adolescenata koji imaju nisku do srednju ozbiljnost problema s kockanjem, a -8,3-% učesnika istraživanja pripada skupini s visokom ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje.

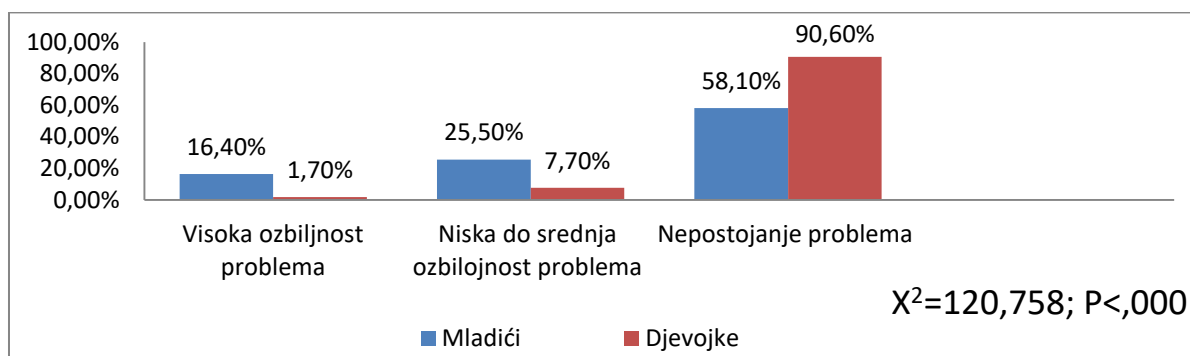
Slika 5. Grafički prikaz udjela učesnika prema grupama rizičnosti (CAGI)

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Prikazani podaci ukazuju na vrlo visok udio adolescenata koji imaju probleme vezane uz kockanje. Promatramo li zajedno adolescente s niskom do srednjom ozbiljnosti problema i visokom ozbiljnosti problema, možemo uočiti da taj postotak čini četvrtinu srednjoškolaca.

3.1.6. Razlike rizičnosti kockanja u odnosu na spol

Jedno od glavnih obilježja kockanja je da je ono prvenstveno muški fenomen (Griffiths, 1991., prema Griffiths, 2005). Također, muškarci i žene skloni su različitim kockarskim igrama (Huang i sur., 2007). Upravo smo zato posvetili pažnju razlikama između mladića i djevojaka u aktivnostima i učestalosti kockanja, te izraženosti štetnih psihosocijalnih posljedica povezanih s kockanjem.

Slika 3. Grafički prikaz razlika rizičnosti kockanja između mladića i djevojaka

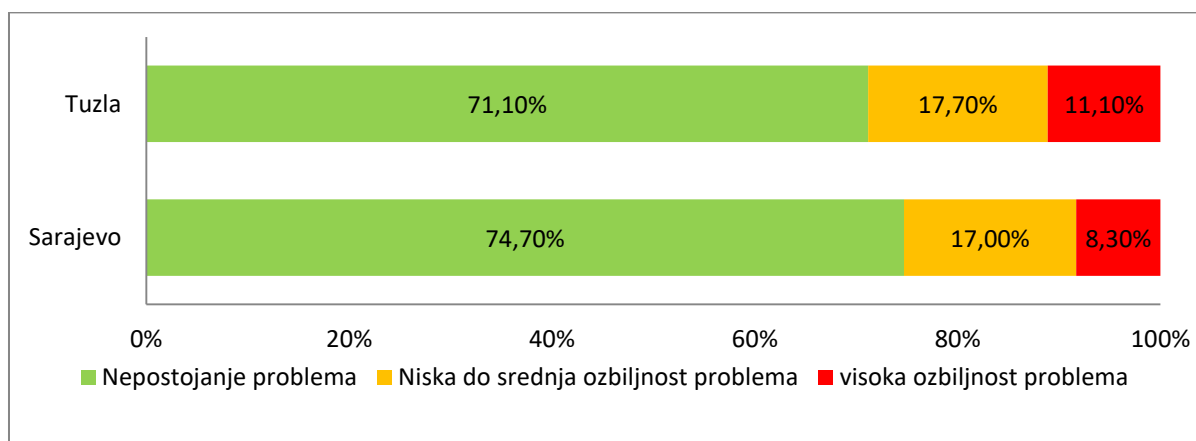
Na slici 3. prikazane su razlike rizičnosti kockanja s obzirom na spol, pri čemu uočavamo da su mladići značajno više zastupljeni u grupi adolescenata koji imaju razvijene probleme s kockanjem. Od 100% mladića, njih 41,9% ima barem nisku ozbiljnost problema vezanih uz kockanje (tačnije 25,5% niska do srednja ozbiljnost problema; 16,40% visoka ozbiljnost problema). Oko 90% djevojaka nema razvijene probleme, dok je udio djevojaka u skupini visoke ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje značajno manji od onog kod mladića (1,7%)

3.1.7. Razlike u rizičnosti u odnosu na grad

Također smo ispitali i udio zastupljenosti adolescenata u pojedinim skupinama rizičnosti s obzirom na grad u kojem žive (Slika 4). Rezultati za Sarajevo i Tuzlu pokazuju značajne razlike. U Sarajevu je veća zastupljenost adolescenata koji nemaju razvijene probleme s kockanjem (74,7%), te manji broj onih koji imaju razvijene probleme s kockanjem, dok je u

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Tuzli manji broj onih koji nemaju razvijene probleme s kockanjem (71,10%), te najveći udio onih koji imaju visoku ozbiljnost problema vezanih uz kockanje.

Slika 4. Grafički prikaz udjela adolescenata u pojedinoj skupini rizičnosti kockanja s obzirom na grad

S obzirom na grupu rizičnosti kojoj pripadaju možemo primijetiti (tabela 10.) da ne postoji značajna razlika između adolescenata iz Sarajeva u odnosu na adolescente koji su iz Tuzle.

Tabela 10. Nivo rizičnosti s obzirom na grad u ukupnoj populaciji

Kategorizacija	Grad	N	Grad		Ukupno	X ²	p
			Tuzla	Sarajevo			
GPSS	zeleno svjetlo	313	333	646	2,279	,320	
		48,5	51,5	100,0			
	žuto svjetlo	78	76	154			
		50,6	49,4	100,0			
	crveno svjetlo	49	37	86			
		57,0	43,0	100,0			
UKUPNO	N	440	446	886			
	%	40,7	50,3	100,0			

4. KOCKANJE ČLANOVA OBITELJI I BLISKIH PRIJATELJA

U poglavlju koje sadrži opis instrumentarija navedena su pitanja kojima smo prikupljali podatke o kockanju članova obitelji i bliskih prijatelja te percepciju adolescenata o tome znaju li njihovi roditelji da se povremeno upuštaju u kockanje. Osim informacija o tome upuštaju li se prijatelji i članovi obitelji sudionika i koliko često u aktivnosti kockanja, zanimalo nas je kockaju li srednjoškolci zajedno s roditeljima i koje su to igre.

4.1. Kockanje članova obitelji

Sudionike smo pitali igra li netko od članova njihove obitelji barem jednom mjesečno ili češće neku od navedenih igara na sreću (tabela 11). Iz predstavljenih podataka mogao se dobiti uvid u kockarske aktivnosti članova obitelji, a sljedeća tabela –sadrži podatke o tome igraju li adolescenti igre na sreću zajedno sa svojim roditeljima.

Tabela 11. Kockanje članova obitelji jednom mjesečno ili češće (apsolutne i relativne frekvencije odgovora sudionika)

		Otac		Majka		Brat ili sestra	
		Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
Sportske	N	789	186	971	16	727	150
kladionice	%	80,9	18,1	98,4	1,6	82,9	17,1
Igre na	N	958	16	980	7	846	29
automatima	%	98,9	1,6	99,3	0,7	96,7	3,3
Rulet u	N	960	14	978	6	855	17
casinu	%	98,6	1,4	99,4	0,6	98,1	1,9
Internet	N	936	38	975	10	818	54
kockanje	%	96,1	3,9	99,0	1,0	93,8	6,2
Loto	N	835	143	895	91	830	45
	%	85,4	14,6	90,8	9,2	94,9	5,1
Srećke	N	860	115	891	94	778	96
	%	88,2	11,8	90,5	9,5	89,1	11,0
Bingo	N	634	349	891	94	771	106

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

% 64,5 35,5 75,5 25,5 87,9 12,1

Od svih navedenih igara na sreću najviše očeva igra bingo (35,5%), zatim sportsku kladionicu (18,1%), loto (14,6) te srećke (11,8%). Igre koje u obiteljima najviše igraju majke jesu bingo (25,5), srećke (9,5%) i loto (9,2%). Kada su u pitanju braća i sestre koji igraju neku od igara na sreću, najčešće je to sportska kladionica (17,1%), dok manje, igraju bingo (12,1%), srećke (11,0%). Dalje su može vidjeti da je internet kockanje zastupljeno sa (6,2%), loto (5,1%). Ono što se može uočiti pregledom tablice je da su bingo i sportske kladionice, kao i loto i srećke pretežno prisutne igre na sreću kod očeva, dok su majke uglavnom zainteresirane za bingo, a u znatno manjem procentu su u odnosu na bingo loto i srećke. Isto tako, vidljivo je da je kod braće i/ili sestara zastupljenost pojedinih igara na sreću je procentualno slična kao kod očeva (kada su u pitanju sportske kladionice i srećke), dok je bingo zastupljen u znatno manjem procentu. Kod braće i/ili sestara vidljivo je još da je internet kockanje kockarska aktivnosti koja je bliža mlađim osobama. Isto tako, igranje na automatima je prisutniji oblik kockarske aktivnosti kod mlađih članova obitelji, dakle, braće i/ili sestara (3,3%), nego kod očeva (1,6%) i majki (0,7%). Iz podataka slijedi da su srećke interesantnije igre i mlađim i odraslim članovima obitelji. Isto tako je klađenje u sportskim kladionicama aktivnost koja je podjednako zanimljiva očevima i braći/sestrama u odnosu na majke.

Tabela 12. *Igranje igara na sreću zajedno s roditeljima (apsolutne i relativne frekvencije odgovora)*

Igre na sreću	Igraš li s roditeljima?		
	Ne	Da	
Sportske kladionice	N	859	129
	%	86,9	13,1
Igre na automatima	N	971	14
	%	98,6	1,4
Rulet u casinu	N	977	8
	%	99,2	0,8
Internet kockanje	N	954	28
	%	97,1	2,9
Loto	N	887	99
	%	90,0	10,0
Srećke	N	825	160
	%	83,8	16,2
	N	693	301

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Bingo % 69,7 30,3

Pregledom tabele 12. može se zaključiti da adolescenti neke igre na sreću igraju zajedno s roditeljima u većoj mjeri, a to su bingo (30,3%), srećke (16,2%), sportska kladionica (13,1%) kao i loto (10,0%). Ostale igre na sreću sudionici igraju u daleko manjem obimu zajedno s roditeljima.

Da na internetu kocka s roditeljima izjavilo je 2,9% sudionika istraživanja, njih 1,4% zajedno s roditeljima igra igre na automatima, a 0,8% ih zajedno s roditeljima igra rulet u casinu.

Daljnjom analizom nastojali smo uvidjeti da li postoje razlike po spolu u odnosu na igranje nekih oblika igara na sreću sa roditeljima. Ukupno je bilo ponuđeno sedam igara na sreću. Rezultati hi-kvadrat testa su pokazali da su evidentne razlike na četiri varijable (oblici kockarskih aktivnosti) i one su prikazane u tabeli 13. i to samo za kategoriju „da“ koja označava igranje sa roditeljima.

Tabela 13. Relacije spola i igara na sreću sa roditeljima

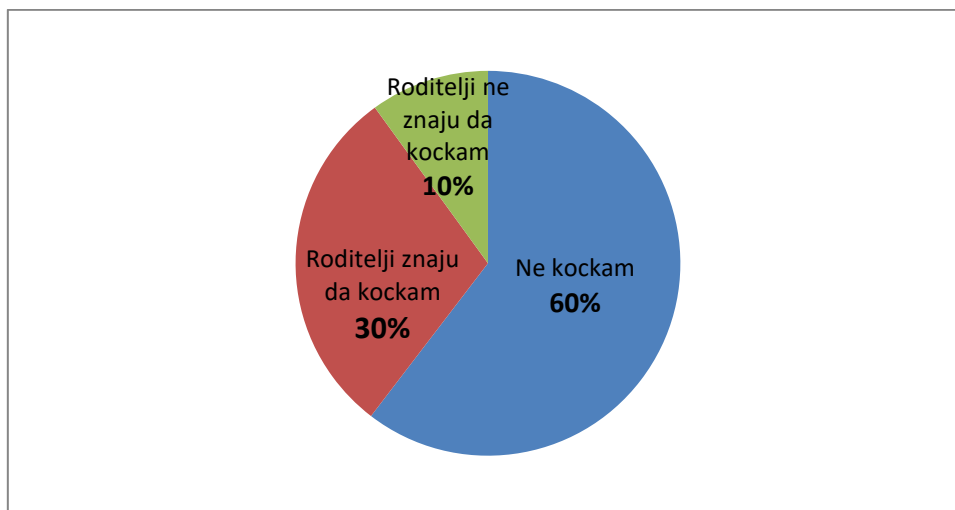
Igre sa roditeljima	Spol		Vrijednost hi-kvadrata	p
	Muški	Ženski		
Sportske kladionice	18,3%	7,7%	24.555	.000
Internet kockanje	4,9%	0,8%	14.621	.000
Srećke	10,5%	22,0%	24.086	.000
Bingo	25,4%	35,1%	11.160	.001

Iz tabele 13 vidljivo je da sportske kladionice igra sa roditeljima 18,3% sudionika muškog spola u odnosu na 7,7% sudionika ženskog spola. Druga vrsta igara je internet kockanje gdje 4,9% mladića u odnosu na djevojke (0,8%) češće igraju sa roditeljima. Značajne razlike evidentne su i kod igre srećke, ali sa činjenicom da ovdje 22,0% djevojaka igra ovu igru sa roditeljima u odnosu na mladiće (10,5%). Razlike su pronađene i u igri bingo u kojoj je opet veća zastupljenost djevojaka (35,1%) u odnosu na mladiće (25,4%) koje ovu igru igraju sa roditeljima.

Jedno od pitanja u okviru istraživanja je bilo da sudionici odgovore da li njihovi roditelji znaju da ponekad kockaju. Rezultati su predstavljeni grafički iz čega je vidljivo da skoro jedna trećina roditelja naših sudionika (29,6%) znaju da njihova djeca ponekad kockaju, dok 10% roditelja sudionika ne znaju da njihova djeca kockaju (Slika 6). Iako je oko 70% mladih

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

imalo iskustvo u igrama na sreću, njih 60% za sebe navodi kako ne kockaju, što predstavlja njihovo razlikovanje trajne aktivnosti (kockati se), od toga da su barem jednom u životu igrali neku igru na sreću.

Slika 6. Distribucija odgovora na pitanje „Da li roditelji znaju da ponekad kockaš?“

Da li su razlike značajne između muških i ženskih sudionika u odnosu na činjenicu da roditelji znaju da im djeca kockaju možemo vidjeti u tabeli 14.

Tabela 14. Udio roditelja koji znaju o kockanju djece

Spol	Znaju li tvoji roditelji da ponekad kockaš?			Ukupno	Vrijednost hi-kvadrata	p
	Ne kockam	Ne znaju	Znaju			
Muški	221 44,5%	73 14,7%	203 40,8%	497 100,0%	106.348	.000
Ženski	381 76,4%	27 5,4%	91 18,2%	499 100,0%		
Ukupno	602 60,4%	100 10,0%	294 29,6%	996 100,0%		

Uvidom u tabelu 14. vidljivo je da postoje razlike po spolu na način -da veći procenat muških sudionika (40,8%) izjavljuje da roditelji znaju da kockaju u odnosu na djevojake (18,2%).

4.1.1. Razlike u oblicima kockanja s obzirom na rizičnost problema i igranja sa roditeljima

S obzirom na činjenicu da je jedan od ciljeva bio utvrditi da li postoje razlike ukupne mjere rizičnosti i igranja nekih od oblika igara na sreće sa roditeljima primjenjen je hi-kvadrat test za utvrđivanje razlika. Varijable koje su se pokazale značajne prikazane su u narednim tabelama.

Tabela 15. Relacije kategorija rizičnosti i igranja sportskih kladionica sa roditeljima

Kategorizacija rizičnosti	Sportske kladionice		Vrijednost hi-kvadrata	p
	Ne	Da		
Zeleno svjetlo	N	582	85.511	.000
	%	92,4		
Žuto svjetlo	N	100		
	%	66,7		
Crveno svjetlo	N	59		
	%	85,7		

Iz tabele 15. je evidentno da postoje statistički značajne razlike u promatranim varijablama. Razlike su izražene na način da najviše mladih sa srednje (33,3%) i visoko razvijenim rizikom (30,6%) igra sportsku kladionicu sa roditeljima . Iz prikazanog se može reći da skoro (64%) sudionionika koji su kategoriji srednje do visoke rizičnosti -igraju ovaj oblik igre na sreću sa roditeljima.

Tabela 16. Relacije kategorija rizičnosti i igranja na automatima.

Kategorizacija rizičnosti	Igranje na automatima		Vrijednost hi-kvadrata	p
	Ne	Da		
Zeleno svjetlo	N	624	15.734	.000
	%	99,4		
Žuto svjetlo	N	146		
	%	98,3		
Crveno svjetlo	N	79		
	%	94,0		

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Tabela 16. pokazuje da između promatranih varijabli postoje razlike. –Možemo reći da sudionici sa visokim rizikom označeni sa kategorijom “crveno” (6,0%) igra ovu igru sa roditeljima, –a da je znatano manji broj onih sa srednjim rizikom (2,7%) koji igraju sa roditeljima. Kao i u prethodnoj tabeli vidljivo je da sudionici –sa niskim rizikom skoro da ne igraju sa roditeljima. Sljedeća varijabla koja je pokazala statističku značajnost je varijabla rulet u casinu.

Tabela 17. *Relacije kategorija rizičnosti i igranja u casinu.*

Kategorizacija rizičnosti	Igranje u casinu		Vrijednost hi-kvadrata	p
	Ne	Da		
Zeleno svjetlo	N	624	13.891	.001
	%	99,8		
Žuto svjetlo	N	147		
	%	98,0		
Crveno svjetlo	N	81		
	%	96,4		

Tabela 17. pokazuje da je u ukupnom uzorku svega (5,6 %) ispitanika koji su u rasponu od srednjeg do visokog rizika koji igraju rulet u casinu zajedno sa svojim roditeljima. U tabeli 18. prikazane su relacije ukupnog rizika i igranja sa roditeljima putem internet kockanja.

Tabela 18. *Relacije kategorija rizičnosti i internet kockanje.*

Kategorizacija rizičnosti	Internet kockanje		Vrijednost hi-kvadrata	p
	Ne	Da		
Zeleno svjetlo	N	625	57.673	.000
	%	99,5		
Žuto svjetlo	N	134		
	%	91,2		
Crveno svjetlo	N	73		
	%	86,9		

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Analizirajući tabelu 18. vidljivo je da između promatranih varijabli postoje razlike. Možemo reći da je najveći broj sudionika koji su u visokoj rizičnosti (13,1%) koji igraju sa svojim roditeljima putem internet kockanja, dok je manji broj sudionika sa srednjim rizikom (8,8%) koji igraju sa roditeljima. Sudionici koji su u niskom riziku skoro da ne igraju sa roditeljima u ovu igru. Da li postoje razlike u ukupnoj razini rizičnosti i igranja binga sa roditeljima možemo vidjeti u tabeli 19.

Tabela 19. Relacije kategorija rizičnosti i igranja binga.

Kategorizacija rizičnosti	Igranje binga		Vrijednost hi-kvadrata	P
	Ne	Da		
Zeleno svjetlo	N	452	57.673	.000
	%	71,9		
Žuto svjetlo	N	96		
	%	62,7		
Crveno svjetlo	N	49		
	%	58,3		

Prikazana tabela 19. pokazuje da postoje statistički značajne razlike. Možemo vidjeti sudeći prema rezultatima da je najveći broj sudionika koji su u visokom riziku (41,7%) za koje znamo da su skloni igranju binga sa roditeljima. Zanimljivo je istaći da ovaj oblik igre na sreću u odnosu na ostale igre karakteriše to da je najviše zastupljen i kod onih mladih koji su u niskom riziku (28,1%) i koji ovu igru igraju sa roditeljima.

4.2. Kockanje bliskih prijatelja

Kockarske aktivnosti bliskih prijatelja istraživali smo tako što smo sudionike istraživanja zamolili da se prisjete četiri svoja najbliža prijatelja/ice te da odgovore što misle koliko često se barem jedan/na od njih upušta u navedene kockarske aktivnosti (Tabela 20).

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Tabela 20. Učestalost kockanja bliskih prijatelja/ica (apsolutne i relativne frekvencije odgovora sudionika)

Kockarske aktivnosti		Svakodnevno	Nekoliko puta sedmično	Otprilike jednom sedmično	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje od toga	Nikada
Sportske kladionice	N	339	241	93	66	38	223
	%	33,9	24,1	9,3	6,6	3,8	22,3
Igre na automatima	N	23	42	52	78	127	668
	%	2,3	4,2	5,3	7,9	12,8	67,5
Rulet u casinu	N	24	16	24	51	90	785
	%	2,4	1,6	2,4	5,2	9,1	79,3
Internet kockanje	N	143	123	80	101	93	450
	%	14,4	12,4	8,1	10,2	9,4	45,5

Iz prikazanih podataka moguće je vidjeti kako adolescenti, osim što i sami kockaju, imaju i bliske prijatelje/prijateljice koji se upuštaju u kockarske aktivnosti u različitom intenzitetu. Druženje s vršnjacima koji se upuštaju u rizična ponašanja, što kockanje zasigurno jest, često se ističe kao važan rizični faktor za uključivanje adolescenata u rizična ponašanja i govore o većoj vjerojatnosti pojave problema u ponašanju kod adolescenata. U ovom pitanju sadržane su igre na sreću koje se smatraju rizičnijima za pojavu problema s kockanjem što je važna činjenica koju valja uzeti u obzir pri interpretaciji rezultata.

Bliski prijatelji/ce sudionika našeg istraživanja najčešće se upuštaju u kockanje u sportskim kladionicama, a čak 33,9% adolescenata ima barem jednog bliskog prijatelja/ica koji to radi svakodnevno. Njih još 24,1% izjavljuje kako barem jedan njihov prijatelj/ica kocka u sportskim kladionicama nekoliko puta sedmično što znači da njih ukupno 58,0% ima barem jednog prijatelja/ica koji/koja kocka u sportskoj kladionici svakodnevno ili nekoliko puta sedmično. Internet kockanje svakodnevno ili nekoliko puta sedmično igra barem jedan bliski prijatelj/ica kod 26,8% sudionika, dok igre na automatima svakodnevno ili nekoliko puta sedmično igra barem jedan bliski prijatelj/ica kod 6,5% sudionika. Najmanji, broj adolescenata (4,0%) izjavljuje da barem jedan njihov prijatelj/ica svakodnevno ili nekoliko puta sedmično igra rulet u casinu.

5. ZAKLJUČAK

Posljednjih godina raste svijest o štetnosti kockanja adolescenata i njegovom uticaju na psihosocijalno i fizičko zdravlje adolescenata. U Bosni i Hercegovini do sada nije bilo sistemskih istraživanja o kockanju i uopće nemamo znanja o etiologiji problematičnog kockanja adolescenata i rizičnim faktorima za njegov razvoj.

Temeljni cilj ovog istraživanja je bio sticanje uvida u prevalenciju aktivnosti kockanja srednjoškolaca, -intenzitet raznih štetnih psihosocijalnih posljedica kao rezultat uključenosti u igre na sreću, a sa krajnjom svrhom da dobiveni pokazatelji pruže određene smjernice za buduća istraživanja i preventivne aktivnosti.

Ovim istraživanjem se rasvijetlila činjenica, da i pored zakonski uređenog sistema igranja igara na sreću, oko 70% srednjoškolaca urbanih bosanskohercegovačkih sredina je barem jedanput u životu kockalo, što govori o dostupnosti igara na sreću mladima.

Trebala bi nas zabrinuti činjenica da mladi najčešće igraju sportske kladionice, kockaju na internetu za novac i igraju TV bingo, dok manje od desetine učenika odlazi u casino na sedmičnom nivou. Kada govorimo o sportskim kladionicama, možemo slobodno reći da one sa sobom nose rizik da prerastu u opasna psihosocijalna ponašanja, a kladionice najčešće igra muški dio populacije koji su na putu ili su već razvili ozbiljne probleme s kockanjem („crveno svjetlo“). Ono što je pomalo neobično i što bi svakako trebalo uzeti u obzir prilikom kreiranja politika i preventivnih programa da učenici koji imaju visok nivo problema najzastupljeniji su u drugim razredima.

Ipak, ovim smo istraživanjem došli do alarmantnog pokazatelja, da je trećina srednjoškolaca već razvilo niže do visoko ozbiljne probleme vezane uz kockanje i u kategorijama su „žutog“ i „crvenog“ svjetla, a to su uglavnom muški adolescenti.

Doznali smo da je kockanje dosta prisutno u obitelji adolescenata i da mladi često igraju igre na sreću zajedno sa roditeljima, pa nas i podatak o 13% mladih koji igraju sportske kladionice s roditeljima treba potaknuti na razmišljanja o jednom ozbiljnijem pristupu ovoj problematici.

OBILJEŽJA KOCKANJA SREDNJOŠKOLACA U SARAJEVU I TUZLI

Potrebno je raditi na edukacijama roditelja i podizanju svijesti, jer smo također doznali- da jedna trećina roditelja ima saznanja o kockanju svoje djece i da to tolerišu, govorimo o neophodnosti poduzimanja mjera preventivnog djelovanja.

Važno je senzibilizirati javnost o prisutnosti i ozbiljnosti problema kockanja, poticati istraživanja etiologije, prevalencije i učinkovitosti tretmana, poticati educiranje stručnjaka i razmjenu iskustava na nacionalnoj ali i međunarodnoj razini kako bismo proširili znanja o složenoj problematici kockanja, te ne taj način bili kompetentni za učinkovito suočavanje sa ovim javnozdravstvenim problemom.

Ovo istraživanje trebalo bi predstavljati poticaj za ulaganje u daljnja istraživanja ovog narastajućeg problema.

6. *Literatura*

Griffiths, M. (2005). *Gambling and Gaming Addictions in Adolescence*. Leicester: The British Psychological Society and Blackwell publishing.

Hardoon, K., Derevensky, J. L. & Gupta, R. (2003). Empirical measures vs. perceived gambling severity among youth – Why adolescents fail to seek treatment. *Addictive Behaviors*, 28, 933-946.

Huang, J., Jacobs, D. F., Derevensky, J. L., Gupta, R. & Paskus, T. (2007). Gambling and health risk behaviors among U. S. College student-athletes: Findings from a national study. *Journal of Adolescent Health*, 40, 390-397.

Muratbegović, E., Šućur Janjetović, V. (2013). *Etički kodeks istraživanja o djeci i sa djecom u Bosni i Hercegovini*, Rebro-Karić, Tuzla.

Ricijaš, N., Dodig, D., Huić, A., Kranželić, V. (2011). *Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama*, Izvještaj o rezultatima istraživanja, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

Tremblay, J., Stinchfield, R., Wiebe, J., Wynne, H. (2010): *Canadian Adolescent Gambling Inventory (CAGI) Phase III Final Report*. Submitted to the Canadian Centre on Substance Abuse and the Interprovincial Consortium on Gambling Research.

Zakon o igrama na sreću "Službene novine Bosne i Hercegovine", Sarajevo, broj: 1, od 15. januara/siječnja 2002. godine.